

Gender Quotas and their Impact on Women's Presence in the legislatures of Arab Countries

Aboozar Rafiei Ghahsareh¹ 

Introduction

Gender inequality has been one of the oldest forms of inequality in human history. For a significant part of human history, societies have given men a higher status and value than women. However, with the changes in the way men and women are viewed, the view that women have the same ability and right to participate in the management of society as men has gradually been accepted in various societies. This has progressed to the point where today women's participation in the governance of their own society is taken for granted. With the acceptance of this view, extensive efforts have been made to create equality between men and women in various areas of social and political life. However, due to various obstacles, the results of these efforts have been limited and the pace of progress has been very slow, and in some cases even zero. This situation has also existed in the political arena, and for example, the number of women who have succeeded in entering elected institutions, including their country's legislative assemblies, has been very small worldwide. The present study intends to address the following issues in a comparative manner, focusing on those Arab countries that have legislative assemblies and in which gender quotas exist: What is the status of women's presence in legislative assemblies in different countries? Can the presence of women in legislative assemblies make a difference in the overall status of women? What are the obstacles to women's effective presence in legislative assemblies? And finally, what solutions have different countries adopted to solve the problem of the low level of participation and presence of women in their legislative assemblies?

Research Article

Received:
13 April 2025Revised:
15 May 2025Accepted:
31 May 2025Published:
21 June 2025

PP. 28-46

1. Assistant Professor, Department of Political Science, Yasouj University, Yasouj, Iran.

Email: aboozar_rafiee@yu.ac.ir

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0001-7781-3147>

Cite this article: Rafiei Ghahsareh., A. (2025). Gender Quotas and their Impact on Women's Presence in the legislatures of Arab Countries, *Quarterly Journal of West Asia Political Research*, 1(2), 28-46.

Research Methodology

The research method is qualitative, the data collection method is documentary-library, as well as the use of resources and texts related to the subject in cyberspace, and the analysis method is descriptive-explanatory.

Results & Discussion

In all countries of the world, we witness inequality between women and men in terms of their participation in elected bodies, such as legislative assemblies and national and local councils. In general, women's participation in elections as candidates and as elected representatives is at a much lower level than men.

Despite efforts at international, regional and national levels to improve women's participation and presence in political arenas, this situation is still far from ideal. According to a report published by the Inter-Parliamentary Union in December 2018, the global average of women's presence in legislative assemblies was 24.1 percent. This figure was 22.8%, 23.1%, and 23.6% for 2015, 2016, and 2017, respectively. Of course, there are differences between different regions of the world and the countries located in these regions.

In fact, although the number of women representatives in legislative assemblies, which are considered the most important democratic institutions, has been steadily increasing, this number is still less than what women deserve given their population. In fact, in almost no country in the world do women have as many representatives in legislative assemblies as they are entitled to given their population. In general, it can be said that the number of representatives present in legislative assemblies worldwide has been increasing continuously. However, there are a few points to note about this trend: First, it has been a slow and gradual process; for example, the number of women present in legislative assemblies increased by only 0.5% in 2018 compared to 2017. Secondly, women are far less represented in legislative assemblies than they are actually entitled to, relative to their population, with women making up less than a quarter of the world's legislative assembly representatives between 2015 and 2018. Thirdly, the trend of increasing the number of female representatives in legislative assemblies has not been the same in different regions of the world and also in different countries located in these regions. For example, in some regions such as the Americas or Europe, the level of women's presence in legislative assemblies has been higher than the global average, while in Asia this level has been lower than the global level. Fourth, although the number of women in legislative assemblies has been increasing continuously at the global level, we have witnessed fluctuations in this regard at the country level, meaning that in different countries the number of women has increased in some legislative periods, but in subsequent periods this number has decreased. Women face obstacles to entering legislative bodies. Some obstacles to women's political presence in political institutions include women's fear of failure, socialization patterns of women, occupational discrimination, the type of electoral system, discrimination against women by voters and political parties, and finally, the greater chance of current representatives

of legislative bodies to win the next term.

One of the strategies and programs adopted by various countries in this regard has been the use of gender quotas. The main and central goal of considering gender quotas has been to increase the participation and presence of women in high managerial and political positions. Also, in recent years, various countries have considered various gender quotas for legislative bodies at the local and national levels. These quotas have been implemented in several different models in different countries. In general, the three models of implementing gender quotas are: 1. the model of considering reserved seats for women in elected bodies; 2. the model of legally binding quotas for parties in nominating women candidates; and 3. the model of voluntary quotas for parties in nominating women candidates. In some countries, these quotas have achieved the goal of improving the status of women in elected bodies, but in a number of other countries, the implementation of these quotas has not been very successful.

This study attempts to examine the legal aspects and implementation models of electoral gender quotas in Arab countries, focusing on those Arab countries where there is a gender quota mechanism. It also examines the consequences of implementing such quotas in these countries and assesses their practical success.

CONCLUSIONS & SUGGESTIONS

Arab countries have the lowest rate of women's political empowerment in the world. The presence of women in political positions in these countries is 10.8 percent. This is while the rate of women in political positions worldwide is 22.5 percent. The presence and participation of women in politics has faced numerous obstacles. Social and cultural norms that exist throughout Arab countries have played a significant role in women's reluctance to participate in political processes.

Women's representation in Arab legislatures has also been much lower than that of men. However, women's representation in these countries' legislatures has increased significantly since the beginning of the 21st century, from just 3.5 percent in 2000 to almost 18 percent in 2024. The improvement in the status of women in legislative assemblies in Arab countries can be largely attributed to the implementation of gender quota systems aimed at eliminating gender inequalities in political participation in these countries. These quotas have generally been adopted and implemented within the framework of the constitution or ordinary laws. According to these quotas, a certain percentage of seats in legislative assemblies or a certain percentage of electoral lists in Arab countries are allocated to women. Of course, there is great variation

between Arab countries in terms of the percentage of women's presence in legislative assemblies.

In general, and especially since the events of the so-called Arab Spring, the presence of women in the legislatures of Arab countries has increased. This increase has been largely the result of the adoption and implementation of gender quotas in a number of these countries. The expansion of gender quotas in parliamentary elections in those countries has also led to an unprecedented number of women seeking to run for office.

Of course, there are still obstacles to women running for parliamentary elections in Arab countries. One of them is that political parties in many of these countries have shown little interest in nominating women as candidates, given the historical lack of women in politics. Also, the largest number of female candidates came from families with a strong political background. At the same time, most of the women who ran as candidates and entered the legislatures using the gender quota mechanism were educated and urban women.

Another point about gender quotas and their impact on political equality between women and men in Arab countries is that, according to many, although these quotas have improved the quantitative status of women's presence in legislative assemblies and the number of female representatives and candidates has increased as a result of the implementation of these quotas, there is still a long way to go to achieve political equality between the sexes in a real and qualitative sense. In fact, the quantitative presence of women has not been able to positively impact the status of women in politics as it should. More needs to be done to ensure a broader and more diverse presence of women, especially women from marginalized groups and communities, in politics.

On the other hand, in many Arab countries, improving the status of women and increasing their political rights has been a way to legitimize the regimes ruling these countries, especially to confront Islamist groups that often have conservative and traditional approaches to women. These regimes often use women (especially urban middle-class women) as a tool to counter conservative and extremist tendencies in society. In other words, some Arab regimes view women's political rights as an instrument and use it strategically to achieve political stability.

Keywords: Gender quotas, Arab countries, legislative assemblies, Elections, Women's participation.



سهمیه‌های جنسیتی و تاثیر آن بر حضور زنان در مجالس قانون گذاری کشورهای عربی

 ابوذر رفیعی قهساره 

چکیده

در تمامی کشورهای جهان شاهد نابرابری میان زنان و مردان به لحاظ حضور در نهادهای انتخابی، همچون مجالس قانون گذاری و شوراهای ملی و محلی، هستیم. به طور کلی، حضور زنان در انتخابات به عنوان کاندیدا و همچنین برگزیده شدنشان در سطح بسیار پایین تری از مردان قرار دارد. یکی از راهکارهایی که جهت رفع این نابرابری در بسیاری از کشورهای دموکراتیک به اجرا درآمده در نظر گرفتن سهمیه‌های ویژه برای زنان در انتخابات بوده است. این سهمیه‌ها در قالب چندین مدل متفاوت در کشورهای مختلف اجرا شده‌اند. به طور کلی، سه مدل اجرای سهمیه‌های جنسیتی عبارت‌اند از ۱. مدل در نظر گرفتن کرسی‌های رزرو شده برای زنان در نهادهای انتخابی؛ ۲. مدل سهمیه‌های الزام آور قانونی برای احزاب در معرفی کاندیداهای زن؛ و ۳. مدل سهمیه‌های داوطلبانه برای احزاب در معرفی کاندیداهای زن. در برخی کشورها این سهمیه‌ها به هدف ارتقای جایگاه زنان در نهادهای انتخابی دست یافته‌اند، اما در برخی دیگر از کشورها اجرای این سهمیه‌ها چندان موفق نبوده است. پژوهش حاضر می‌کوشد با تمرکز بر آن دسته از کشورهای عرب که در آن‌ها سازوکار سهمیه‌های جنسیتی انتخاباتی وجود دارد، این سازوکار را به لحاظ قانونی و مدل اجرا در نهادهای انتخابی این کشورها بررسی نماید. این پژوهش همچنین به بررسی پیامدهای اجرای چنین سهمیه‌های در این کشورها می‌پردازد و میزان موفقیت عملی آن را ارزیابی خواهد کرد.

واژگان کلیدی: سهمیه‌های جنسیتی، کشورهای عربی، مجالس قانون گذاری، انتخابات، مشارکت زنان.

مقاله علمی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۴/۱/۲۴
تاریخ بازنگری:
۱۴۰۴/۲/۲۵
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۳/۱۰
تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۳/۳۱

۱. استادیار و عضو هیات علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

Email: aboozar_rafiei@yu.ac.ir

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0001-7781-3147>

استناد به این مقاله: رفیعی قهساره، ابوذر (۱۴۰۳). سهمیه‌های جنسیتی و تاثیر آن بر حضور زنان در مجالس قانون گذاری کشورهای

عربی، فصلنامه سیاست پژوهی غرب آسیا، ۱(۲)، ۴۶-۲۸

مقدمه

نابرابری جنسیتی یکی از قدیمی‌ترین اشکال نابرابری در تاریخ بشر بوده است. در بخش قابل توجهی از تاریخ بشر، جوامع جایگاه و ارزش والاتری برای مردان نسبت به زنان قائل بوده‌اند. اما با تحولات ایجاد شده در نوع نگاه به مردان و زنان، به تدریج این دیدگاه در جوامع مختلف پذیرفته شد که زنان نیز به اندازه مردان از توانایی و حق مشارکت در اداره امور جامعه برخوردارند. این امر به گونه‌ای پیش رفت که امروزه مشارکت زنان در اداره جامعه خود یک امر مسلم تلقی می‌شود. با پذیرش این دیدگاه، تلاش‌هایی گسترده برای ایجاد برابری بین مردان و زنان در عرصه‌های مختلف حیات اجتماعی و سیاسی آغاز شد. اما به دلیل وجود موانع مختلف، نتیجه این تلاش‌ها محدود و سرعت پیشرفت بسیار کند و حتی در مواردی صفر بوده است. برای نمونه، در فهرست ۵۰۰ نفره مدیران برگزیده جهان که مجله فورچون در سال ۲۰۲۳ منتشر نمود تنها ۵۲ نفر یعنی حدود ۱۰/۴ درصد زن بودند (Hinchliffe, 2023).

این وضعیت در عرصه سیاسی هم وجود داشته است و به برای نمونه تعداد زنانی که موفق شده‌اند در سطح جهان به نهادهای انتخابی از جمله مجالس قانون‌گذاری کشور خود راه یابند بسیار اندک بوده است. پژوهش حاضر قصد دارد به شیوه‌ای مقایسه‌ای و با تمرکز بر آن دسته از کشورهای عرب که مجالس قانون‌گذاری دارند و در آن‌ها سهمیه‌های جنسیتی وجود دارد به مسائل زیر پردازد:

وضعیت حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری کشورهای مختلف به چه شکل است؟ آیا حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری می‌تواند تغییری در وضعیت کلی زنان ایجاد نماید؟ موانع حضور مؤثر زنان در مجالس قانون‌گذاری کدام‌اند؟ و سرانجام کشورهای مختلف چه راهکارهایی برای حل مشکل پایین بودن سطح مشارکت و حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری خود اتخاذ نموده‌اند؟

۱- وضعیت حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری در سطح جهان

بهبود وضعیت زنان در عرصه سیاسی همواره یکی از دغدغه‌های فعالان حقوق بشر بوده است. به همین دلیل این موضوع در اعلامیه حقوق بشر و همچنین میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مورد توجه قرار گرفته است. با این حال، نخستین تلاش مشخص برای بهبود مشارکت زنان در عرصه سیاسی در قالب کنوانسیون رفع تمامی اشکال تبعیض علیه زنان که در سال ۱۹۷۹ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل رسید، صورت گرفت. ماده ۷ این کنوانسیون از دولت‌های عضو می‌خواهد که با تضمین حقوق برابر مردان و زنان برای شرکت در انتخابات به عنوان رأی‌دهنده و کاندیدا و مشارکت در فرآیند سیاست‌گذاری و اجرای سیاست‌ها و همچنین مشارکت در سازمان‌های غیردولتی، گام‌های مؤثری برای رفع تبعیض علیه زنان در عرصه‌های سیاسی بردارند (Morozova, 2011: 8).

با این وجود، اجرای کنوانسیون مذکور تا زمان برگزاری چهارمین کنفرانس جهانی زنان که در سال ۱۹۹۵ در پکن برگزار شد به تعویق افتاد. در سند نهایی این کنفرانس مشارکت زنان در قدرت و تصمیم‌گیری‌های سیاسی به عنوان یکی از حوزه‌های دوازده گانه در دستور کار قرار گرفت. دستور کار مذکور از دولت‌های عضو می‌خواهد که با تعیین اهداف روشن و انجام اقداماتی که منجر به افزایش حضور زنان در عرصه‌های سیاسی می‌گردد، خود را ملزم و متعهد به ایجاد و تضمین



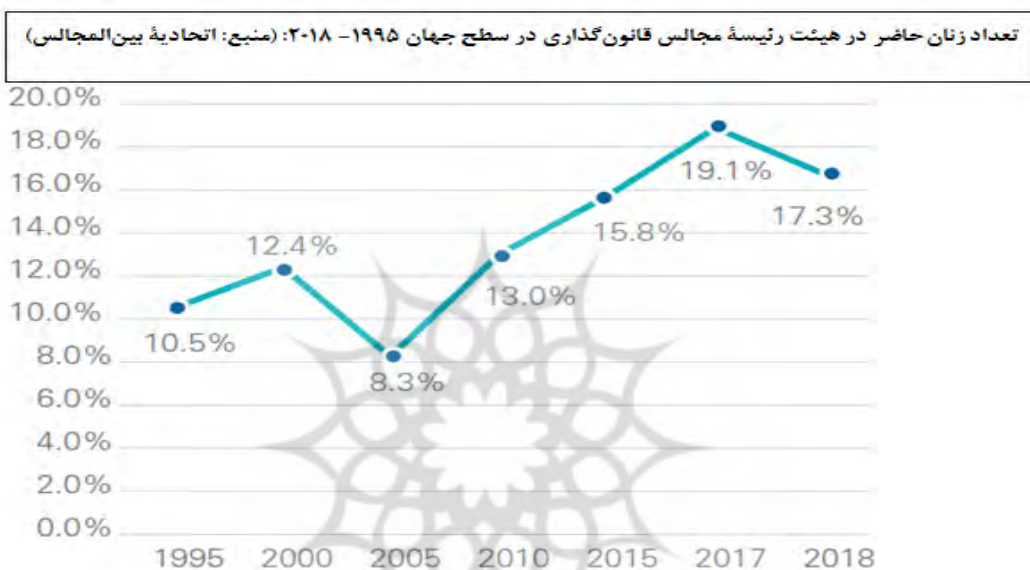
برابری جنسیتی در نهادها و کمیته‌های دولتی، نهادهای اداری عمومی و نهادهای قضایی، نمایند. در سال ۱۹۹۵، شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل هدف مشارکت ۳۰ درصدی زنان در سطوح تصمیم‌گیری را به عنوان هدفی که کشورهای جهان بایستی در زمینه مشارکت زنان در سیاست دنبال کنند اعلام نمود. در این راستا در قاره آفریقا، جامعه توسعه جنوب آفریقا توصیه‌هایی برای سیاست‌گذاری در حوزه جنسیت و نیز ایجاد تغییرات نهادی برای بهبود حضور زنان در عرصه‌های سیاسی به کشورهای عضو ارائه نمود، این توصیه‌ها بعدها در قالب «بیانیه جنسیت و توسعه» جنبه رسمی به خود گرفت و در سال ۱۹۹۷ به تصویب کشورهای عضو رسید. این بیانیه برابری جنسیتی را یکی از مهم‌ترین جنبه‌های حقوق بشر دانسته و از دولت‌های عضو خواسته خود را ملزم به در نظر گرفتن یک سهمیه ۳۰ درصدی برای زنان در نهادهای تصمیم‌گیری سیاسی تا سال ۲۰۰۵ نمایند. اهمیت مشارکت و حضور زنان در عرصه‌های سیاسی همچنین در اهداف توسعه هزاره (هدف سوم) و همچنین در سند ۲۰۳۰ که به توسعه پایدار (هدف ۵-۵) می‌پردازد مورد تاکید قرار گرفته است (Halder, 2004: 6).

علی‌رغم تلاش‌هایی که در سطوح بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی برای بهبود وضعیت مشارکت و حضور زنان در عرصه‌های سیاسی صورت گرفته است هنوز این وضعیت با شرایط ایده‌آل فاصله بسیاری دارد. بنابر گزارشی که اتحادیه بین‌المجالس در دسامبر سال ۲۰۱۸ منتشر نموده میانگین جهانی حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری ۲۴/۱ درصد بوده است. این رقم برای سال‌های ۲۰۱۵، ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ به ترتیب ۲۲/۸، ۲۳/۱، ۲۳/۶ درصد بوده است. البته از این لحاظ تفاوت‌هایی میان مناطق مختلف جهان و همچنین کشورهای واقع در این مناطق به چشم می‌خورد. میانگین نسبت نمایندگان زن به مرد در مجالس قانون‌گذاری در مناطق مختلف جهان به این شرح بوده است: قاره آمریکا ۳۰/۳ درصد، اروپا ۲۷/۹ درصد، کشورهای واقع در زیر صحرای آفریقا ۲۳/۸ درصد، آسیا ۱۹/۷ درصد، دولت‌های عرب ۱۸/۷ درصد، و منطقه پاسیفیک ۱۵/۵ درصد (وبسایت اتحادیه بین‌المجالس). در شکل زیر تغییر ایجاد شده در میانگین نسبت نمایندگان زن به مرد در مجالس قانون‌گذاری در سطح جهان بین سال‌های ۱۹۹۷ و ۲۰۱۸ نشان داده شده است (نمودار ۱):

نمودار ۱، میانگین تعداد نمایندگان زن حاضر در مجالس قانون‌گذاری در سطح جهان ۱۹۹۷-۲۰۱۸



به این ترتیب هر چند تعداد نمایندگان زن حاضر در مجالس قانون‌گذاری، که مهم‌ترین نهادهای دموکراتیک محسوب می‌شوند، به طور پیوسته افزایش یافته است، با این حال هنوز این تعداد، کمتر از آن چیزی است که زنان با توجه به جمعیتشان شایسته آن هستند. در واقع، تقریباً هیچ یک از کشورهای جهان زنان به اندازه‌ای که با توجه به جمعیتشان محق هستند در مجالس قانون‌گذاری حضور ندارند. بنا به پیش‌بینی سازمان ملل متحد چنانچه حضور و مشارکت زنان در عرصه‌های سیاسی با همین روند افزایش یابد در سال ۲۴۹۰ شاهد برابری میان زنان و مردان در این حوزه خواهیم بود (Halder, 2004: 2). همچنین در شکل زیر میانگین حضور زنان در هیئت‌رئیس‌ه مجالس قانون‌گذاری در سطح جهان بین سال‌های ۱۹۹۵ و ۲۰۱۸ نشان داده شده است (نمودار ۲):



۱۰ کشوری که در دسامبر ۲۰۱۸ بیشترین تعداد نماینده زن در مجالس قانون‌گذاری آن‌ها حضور داشته‌اند عبارت بوده‌اند از؛ رواندا (۶۱/۳)، کوبا (۵۳/۲)، بولیوی (۵۳/۱)، مکزیک (۴۸/۲)، گرانادا (۴۶/۷)، نامیبیا (۴۶/۲)، سوئد (۴۶/۱)، نیکاراگوئه (۴۵/۷)، کاستاریکا (۴۵/۶)، آفریقای جنوبی (۴۲/۷). همچنین ۱۰ کشوری که در دسامبر ۲۰۱۸ به لحاظ تعداد نمایندگان زن در مجالس قانون‌گذاری پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند عبارت بوده‌اند از یمن (۰)، وانواتو (۰)، پاپوا گینه نو (۰)، میکرونزی (۰)، عمان (۱/۲)، جزایر سلیمان (۲)، هائیتی (۲/۵)، کویت (۳/۱)، لبنان (۴/۷)، تایلند (۵/۳). همچنین جمهوری اسلامی ایران در میان ۱۸۸ کشور جهان به لحاظ درصد حضور نمایندگان زن در مجلس قانون‌گذاری خود رتبه ۱۷۸ را به خود اختصاص داده است (مطابق آمار منتشر شده از سوی اتحادیه بین‌المجالس در دسامبر ۲۰۱۸، ۱۷ نماینده زن در مجلس شورای اسلامی حضور داشته‌اند که این رقم ۵/۹ درصد کل نمایندگان مجلس شورای اسلامی را شامل می‌شود) (وب‌سایت اتحادیه بین‌المجالس).

به‌طور کلی می‌توان گفت که تعداد نمایندگان حاضر در مجالس قانون‌گذاری در سطح جهان به‌طور مداوم افزایش یافته است. با این حال، چند نکته در خصوص این روند قابل ذکر است: ۱- این روند، کند و تدریجی بوده است، برای نمونه،



تعداد زنان حاضر در مجالس قانون گذاری در سال ۲۰۱۸ نسبت به سال ۲۰۱۷ تنها ۰/۵ درصد افزایش یافته است. ۲- زنان نسبت به جمعیتشان بسیار کمتر از آنچه واقعا سزاوار آن هستند در مجالس قانون گذاری حضور دارند، به گونه ای که طی سال های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۸ تنها کمتر از یک چهارم نمایندگان مجالس قانون گذاری در سطح جهان را زنان تشکیل می داده اند. ۳- روند افزایش تعداد نمایندگان مجالس قانون گذاری در مناطق مختلف جهان و همچنین کشورهای مختلف واقع در این مناطق به یک شکل نبوده است، برای نمونه، در برخی مناطق نظیر قاره آمریکا یا اروپا میزان حضور زنان در مجالس قانون گذاری در سطحی بالاتر از میانگین جهانی بوده در حالی که در آسیا این میزان پایین تر از سطح جهانی بوده است. ۴- هر چند در سطح جهانی میزان حضور زنان در مجالس قانون گذاری به شکل مداوم افزایش یافته است اما در سطح کشورها شاهد نوساناتی از این لحاظ بوده ایم به این معنا که در کشورهای مختلف در برخی دوره های مجالس قانون گذاری تعداد زنان افزایش یافته اما در دوره های بعدی این میزان با کاهش مواجه بوده است. مطابق گزارشی که اتحادیه بین-المجالس در سال ۲۰۱۷ منتشر نموده است در برخی کشورها تعداد نمایندگان زن حاضر در مجالس قانون گذاری در نتیجه انتخاباتی که در این سال برگزار شده نسبت به دوره قبلی مجلس به شدت کاهش یافته است، برای نمونه، در ایسلند کاهش ۹/۵ درصدی، در لیختن اشتاین کاهش ۸ درصدی، در آنگولا کاهش ۷/۳ درصدی، در الجزایر کاهش ۵/۸ درصدی، و در آلمان کاهش ۵/۷ درصدی را در این خصوص شاهد بوده ایم.

۲- اهمیت حضور زنان در مجالس قانون گذاری

در خصوص اهمیت و ضرورت حضور برابر مردان و زنان در مجالس قانون گذاری از دو منظر بحث شده است. یکی از منظر حقوقی و قانونی و دیگری از منظر سودمندی عملی. از بُعد حقوقی و قانونی این بحث مطرح شده است که با توجه به آن که زنان نیمی از جمعیت را در کشورهای مختلف تشکیل می دهند لذا از لحاظ حقوقی و قانونی بایستی از این حق برخوردار باشند که نیمی از مجلس قانون گذاری که نماینده مردم محسوب می شود را در اختیار بگیرند. برابری زنان و مردان در حوزه سیاست از منظر حقوقی و قانونی، در ماده ۲۵ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مورد تاکید قرار گرفته است. مطابق این ماده:

«همه شهروندان بایستی، صرف نظر از تفاوت هایی که در ماده ۲ به آن ها اشاره شد (و عبارت اند از نژاد، رنگ، جنسیت، زبان، مذهب، عقاید سیاسی و سایر عقاید) و همچنین بدون محدودیت های غیرمنطقی، از حق و فرصت مشارکت در فعالیت های زیر برخوردار باشند:

- الف: شرکت در اداره امور عمومی، به شکل مستقیم یا از طریق نمایندگانی که به شکل آزادانه انتخاب شده اند؛
ب: شرکت به عنوان رأی دهنده و کاندیدا در انتخابات دوره ای و آزاد که مبتنی بر حق رأی همگانی و برابر و همچنین رأی مخفی بوده و در آن آزادی بیان انتخاب کنندگان تضمین شده است؛
پ: دسترسی کاملاً برابر به خدمات دولتی در کشور خود».

البته افرادی که از منظر حقوقی و قانونی از برابری زنان و مردان در مجالس قانون گذاری دفاع می کنند معتقدند که هر چند حقوق زنان برای شرکت در انتخابات به عنوان رأی دهنده و کاندیدا در کشورهای مختلف به رسمیت شناخته شده

است، با این حال این امر به طور خودکار منجر به توانایی زنان واجد صلاحیت برای راه‌یابی به مجلس قانون‌گذاری نمی‌گردد. به عبارت دیگر، همان‌گونه که گالیگان و ترمبلی عنوان می‌کنند «گاه شایستگی اسیر تاثیرات تبعیض نظام‌مند می‌گردد» (Galligan and Tremblay, 2005: 2). بنابراین حتی اگر فرصت برابری به زنان و مردان داده شود باز هم ممکن است، تحت تأثیر عوامل دیگر، زنان نتوانند به نحو شایسته در مجلس قانون‌گذاری حضور یابند. در همین رابطه، مِتو دیاز عنوان می‌کند که «به طور کلی دو رویکرد در خصوص برابری زنان و مردان در عرصه سیاست وجود دارد: رویکرد نخست بر این اعتقاد است فراهم نمودن فرصت‌های برابر برای رفع تبعیض‌ها و نابرابری‌های موجود کافی است، اما رویکرد دوم تاکید دارد که برای رفع تبعیض‌ها و نابرابری‌ها نه تنها برابری فرصت ضروری است بلکه برابری امکان بهره‌مندی از فرصت‌ها هم اهمیت دارد» (Diaz, 2005: 2).

به این ترتیب، افرادی که از منظر حقوقی از حضور برابر زنان و مردان در مجالس قانون‌گذاری حمایت می‌کنند معتقدند، همان‌گونه که در اسناد حقوقی بین‌المللی هم مورد تاکید قرار است، با توجه به این که زنان نیمی از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند بایستی از حق مشارکت برابر با مردان در تمامی حوزه‌ها از جمله در این حوزه برخوردار باشند.

گروه دوم حامیان برابری حضور زنان و مردان در مجالس قانون‌گذاری از منظر مزایایی که این برابری به لحاظ عملی دارد از آن دفاع می‌کنند. مِتو دیاز اشاره می‌کند که این گروه از حامیان حضور برابر مردان و زنان در مجالس قانون‌گذاری بر پنج مزیت تاکید دارند: اهمیت نمادین، استفاده از توانایی‌های زنان، افزایش مشروعیت مجالس قانون‌گذاری، ایجاد تغییرات بنیادین، و ایجاد نوآوری در سیستم سیاسی (Diaz, 2005: 117).

فیلیپس در خصوص مزیت نخست، یعنی اهمیت نمادین افزایش حضور زنان در مجلس قانون‌گذاری، تاکید می‌کند که حذف و کنار گذاشتن یک گروه خاص از افراد از قدرت سیاسی باعث می‌شود گروه دیگر بر قدرت مسلط شده و گروه نخست تبدیل به یک اقلیت سیاسی گردد. در مقابل، افزایش حضور و مشارکت سیاسی زنان در قدرت سیاسی منجر به تغییر نگرش‌ها در خصوص زنان و در نظر گرفتن آن‌ها به عنوان سیاستمدارانی توانا خواهد شد و در عین حال اعتماد به نفس زنان را برای حضور در سیاست افزایش می‌دهد (Phillips, 1998: 40).

مزیت دومی که حامیان برابری حضور مردان و زنان در مجالس قانون‌گذاری بر آن تاکید دارند، استفاده از توانایی‌های زنان است. بر این اساس زنان می‌توانند با توجه به تجربیات متفاوتی که داشته‌اند به توسعه اجتماعی و سیاسی کمک کنند. عدم حضور مؤثر زنان در مجالس قانون‌گذاری باعث می‌شود تا از مهارت‌ها و ظرفیت‌های نیمی از جمعیت کشور استفاده نشود (Diaz, 2005: 117).

سومین مزیت حضور برابر زنان و مردان در مجالس قانون‌گذاری، افزایش مشروعیت مجالس قانون‌گذاری است. عدم حضور مؤثر بخش‌هایی از جامعه در مجالس قانون‌گذاری می‌تواند مشروعیت این مجالس را کاهش دهد، و این امر خود می‌تواند منجر به کاهش سطح رضایت و اطمینان نسبت به نظام سیاسی گردد (Phillips, 1998: 40). همان‌گونه که اینگلهارت و نوریس اشاره می‌کنند کاهش سطح مشروعیت مجلس قانون‌گذاری نه تنها اعتقاد و اعتماد مردم را به این نهاد کاهش می‌دهد بلکه باعث کاهش اعتماد آن‌ها به فرآیندهای دموکراتیک می‌گردد (Inglehart and Norris, 2003: 8).



چهارمین مزیتی که در خصوص حضور مؤثر زنان در مجالس قانون گذاری بر آن تاکید می شود، ایجاد تغییرات بنیادین است. بر این اساس زنان با توجه به تجربیات متفاوتی که نسبت به مردان داشته اند با ورود خود به مجالس قانون گذاری موجب می شوند که مسائل جدیدی در دستور کار سیاسی قرار گیرد. این امر به خاطر اولویت های متفاوتی است که نمایندگان مرد و زن دارند. صرف نظر از این اعتقاد که نمایندگان مرد و زن به طور کلی برنامه های مشابهی دارند، بررسی تجربی صورت گرفته توسط اتحادیه بین المجالس نشان می دهد که دغدغه ها و اولویت های زنان و مردان در خصوص مسائل بنیادین تفاوت های قابل توجهی با هم دارد (Diaz, 2005: 117).

آخرین مزیتی که در خصوص حضور مؤثر زنان در مجالس قانون گذاری بر آن تاکید می شود، ایجاد نوآوری در سیستم سیاسی است. بر این اساس ورود زنان به عرصه سیاست و مجالس قانون گذاری باعث می شود گروه جدیدی به این عرصه وارد شوند که خیلی پاییند به عادات و قوانین سنتی این حوزه نیستند و در نتیجه خود به خود باعث نوآوری در نظام سیاسی و عملکرد پارلمان می گردند (Diaz, 2005: 117).

بنابراین حامیان حضور برابر زنان و مردان از دو منظر از دیدگاه خود دفاع می کنند: نخست، تاکید بر حق زنان برای برخورداری از این برابری، و دوم، تاکید بر منافع و مزایای عملی که این برابری می تواند در پی داشته باشد. البته برخی بر این اعتقادند که صرف حضور بیشتر زنان در مجالس قانون گذاری نمی تواند موجب تحولات مثبت گردد. به عبارت دیگر صرف حضور تعداد بیشتری زن در مجلس نمی تواند منجر به بهبود وضعیت نمایندگی سیاسی شود. به اعتقاد فوست و هارینگ افزایش تعداد نمایندگان زن در مجالس قانون گذاری زمانی واقعا مؤثر خواهد بود که نظام سیاسی یک نظام آزاد، منصفانه و واقعا نماینده شهروندان باشد. برای نمونه، بلاروس، قزاقستان و ازبکستان جزء کشورهایی هستند که بیشترین تعداد نمایندگان زن در مجالس قانون گذاری آنها حضور دارند، با این حال از آنجا که نظام سیاسی در این کشورها یک نظام آزاد نیست زنان حاضر در پارلمان، همانند مردان، نمی توانند تأثیر چندانی بر بهبود وضعیت بگذارند. به اعتقاد این دو، برابری جنسیتی اهمیت دارد اما متغیر اصلی در تضمین نمایندگی واقعی نیست. برای این که افزایش حضور زنان در مجالس قانون گذاری واقعا تأثیرات مثبتی ایجاد کند بایستی همراه با آزادی سیاسی و حکمرانی خوب باشد (Foust & Haring, 2012: 4).

محققان همچنین بر این اعتقادند که تعداد زنان حاضر در مجالس قانون گذاری می تواند بر عملکرد آنان تأثیر بگذارد. نمایندگان زن هنگامی می توانند بیشترین تأثیر را در تصمیم گیری های مجالس قانون گذاری بگذارند که حداقل ۳۰ درصد اعضای مجلس را تشکیل دهند. چنانچه نمایندگان زن حداقل ۲۰ درصد اعضای مجلس قانون گذاری را تشکیل می دهند می تواند تا حدودی بر سیاست ها و تصمیمات مجلس اثرگذار باشند. در نهایت، چنانچه تعداد نمایندگان زن حاضر در مجالس قانون گذاری کمتر از ۲۰ درصد کل اعضای مجلس باشد تأثیر چندانی بر تصمیمات مجلس نخواهند داشت و نمی توانند برنامه های خود را پیش ببرند (Galligan & Tremblay, 2005: 237).

۳- موانع راهیابی زنان به مجالس قانون گذاری

زنان برای ورود به مجالس قانون‌گذاری با موانعی مواجه‌اند. دارسی، ولچ و کلارک در مقاله‌ای با عنوان «زنان، انتخابات و نمایندگی» موانع حضور مؤثر زنان در مجالس قانون‌گذاری را عبارت می‌دانند از ترس زنان از شکست، الگوهای جامعه-پذیری زنان، تبعیض‌های شغلی، نوع نظام انتخاباتی، تبعیض رای‌دهندگان و احزاب سیاسی علیه زنان، و سرانجام شانس بیشتر نمایندگان فعلی مجالس قانون‌گذاری برای پیروزی در دوره بعدی (Darcy, Welch & Clark: 1987: 89).

شودووا هم در مقاله‌ای تحت عنوان «موانع مشارکت زنان در مجالس قانون‌گذاری» این موانع را به سه دسته تقسیم می‌کند: سیاسی، اجتماعی-اقتصادی و ایدئولوژیک-روانشناختی. وی تاکید می‌کند که منظور از موانع سیاسی وجود یک الگوی سیاست مردسالار است که منجر به ایجاد قوانینی مطابق سبک زندگی مردان در عرصه سیاست شده است. این الگو توجهی به شیوه متفاوت مشارکت زنان در سیاست ندارد. تنها راهی که برای مشارکت زنان در سیاست وجود دارد پذیرش شیوه‌های مردانه مشارکت در سیاست و نادیده گرفتن ارزش‌ها و هنجارهای خود است. این امر موجب می‌شود که زنان تمایل چندانی برای مشارکت در فعالیت‌های سیاسی من جمله مشارکت در انتخابات به عنوان کاندیدا نداشته باشند (Shvedova, 1998: 35-36).

یکی دیگر از موانع سیاسی حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری عدم تمایل احزاب سیاسی به معرفی کاندیداهای زن و همچنین عدم برخورداری زنان از منابع کافی برای پیشبرد مبارزات انتخاباتی خود است. همچنین نوع نظام انتخاباتی مورد استفاده می‌تواند بر پیروزی زنان در انتخابات تأثیر بگذارد. شواهد موجود نشان می‌دهد که، در قیاس با نظام‌های انتخاباتی اکثریتی، در نظام انتخاباتی تناسبی زنان شانس بیشتری هم برای معرفی شدن از سوی احزاب به عنوان کاندیدا و هم برای پیروزی در انتخابات دارند (Shvedova, 1998: 35-36).

دسته دوم موانع، موانع اجتماعی-اقتصادی هستند. از جمله این موانع می‌توان به پایین بودن سطح تحصیلات زنان نسبت به مردان و محدود بودن دسترسی زنان به آموزش و انتخاب شغل به شکل آزادانه و همچنین تعارضی که ممکن است بین انجام وظایف داخل منزل و وظایف اشتغال در خارج از منزل ایجاد گردد اشاره کرد. همچنین عدم استقلال مالی زنان می‌تواند بر مشارکت آن‌ها در انتخابات به عنوان کاندیدا تأثیر بگذارد (Shvedova, 1998: 40).

دسته سوم موانع، موانع ایدئولوژیک-روانشناختی هستند که شودووا در این زمینه به مواردی همچون ایدئولوژی جنسیتی، الگوهای فرهنگی، نقش‌های اجتماعی از پیش تعیین شده برای زنان و مردان، عدم اعتماد به نفس زنان برای کاندیدا شدن در انتخابات، تصور زنان از سیاست به عنوان یک «بازی کثیف» به‌ویژه در کشورهایی که سطح فساد در آن‌ها بالا است و شیوه بازنمایی زنان در رسانه‌های جمعی اشاره می‌کند (Shvedova, 1998: 44). البته شودووا اشاره می‌کند که ترکیب این موانع در کشورهای مختلف متفاوت است و ممکن است در یک کشور یکی از موانع سه‌گانه فوق نقش پررنگ‌تری ایفا کند.

۴- راهکارهای بهبود وضعیت زنان در مجالس قانون‌گذاری

روی هم رفته، دو دیدگاه در خصوص بهبود وضعیت زنان در عرصه سیاسی به‌طور کلی و حضور آن‌ها در مجالس قانون‌گذاری به‌طور خاص وجود دارد. گروه نخست، طرفدار تحول تدریجی در این حوزه است. به اعتقاد این گروه علت اصلی نابرابری میان مردان و زنان، عدم برخورداری زنان از منابعی مشابه مردان است. به اعتقاد این گروه با توسعه جوامع و بهبود وضعیت زنان به لحاظ آموزشی و اقتصادی و همچنین ایجاد تحول در ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی، به تدریج این نابرابری



از بین خواهد رفت. در مقابل دسته ای دیگر بر این باورند که ایجاد برابری و موازنه جنسیتی در مجالس قانون گذاری به شکل طبیعی وجود ندارد، به همین دلیل برای ایجاد این موازنه و برابری در این حوزه نیازمند سازوکارها و راهکارهای برنامه ریزی شده هستیم. این گروه از مسیر ایجاد تحول به شکل سریع دفاع می کنند (Dahlerup, 2005: 5-7). لازم به ذکر است که یکی از شیوه ها و راهکارهایی که گروه دوم برای بهبود وضعیت حضور و مشارکت زنان در مجالس قانون گذاری از آن حمایت می کنند و در چند دهه اخیر محبوبیت زیادی به دست آورده است، استفاده از سهمیه های جنسیتی بوده است.

۵- سهمیه های جنسیتی و ارتقای جایگاه زنان در مجالس قانون گذاری

یکی از راه کارها و برنامه هایی که در این راستا توسط کشورهای مختلف اتخاذ شده استفاده از سهمیه های جنسیتی بوده است. هدف اصلی و محوری در نظر گرفتن سهمیه های جنسیتی افزایش مشارکت و حضور زنان در مناصب عالی مدیریتی و سیاسی بوده است. برای نمونه، در برخی از کشورها نظیر فنلاند، نروژ و فرانسه دولت سهمیه های مشخصی برای حضور زنان در هیئت مدیره شرکت های تجاری در نظر گرفته است. همچنین طی سال های اخیر کشورهای مختلف سهمیه های جنسیتی متنوعی برای نهادهای قانون گذاری در سطوح محلی و ملی در نظر گرفته اند. امروزه حدود ۱۱۸ کشور دنیا به شکلی از این سهمیه های جنسیتی استفاده می کنند. در نتیجه اتخاذ این راهکار، میزان حضور و مشارکت زنان در عرصه های مدیریتی و سیاسی طی دو دهه اخیر به نحوی چشم گیر بهبود یافته است. یکی از نمونه های موفق در این زمینه کشور روآندا بوده است.

از سال ۲۰۰۴ به این سو تعداد زنان در پارلمان این کشور بیش از تعداد مردان بوده است. یکی از دلایل مهم این امر صدور مصوبه ای از سوی دولت پائول کاکامه بود مبنی بر اینکه ۳۰ درصد تمامی پست های تصمیم گیری بایستی به زنان اختصاص یابد. در نتیجه صدور این مصوبه در سال ۲۰۱۸ زنان ۶۱/۳ درصد تعداد نمایندگان مجلس قانون گذاری این کشور را تشکیل می دادند و به این ترتیب از لحاظ درصد حضور زنان در پارلمان این کشور طی سال های اخیر همواره رتبه نخست را در جهان از آن خود نموده است (Dahlerup, 2005: 12).

سهمیه های جنسیتی که در کشورهای مختلف برای انتخابات مجالس و نهادهای قانون گذاری در سطوح مختلف (ملی، ایالتی و محلی) در نظر گرفته شده به طور کلی سه شکل داشته است:

۱. کرسی های رزرو شده برای زنان (مطابق قانون اساسی یا قانون عادی)

۲. سهمیه های در نظر گرفته شده در قانون برای کاندیداهای زن (مطابق قانون اساسی یا قانون عادی)

۳. سهمیه های در نظر گرفته شده توسط احزاب سیاسی برای کاندیداهای زن (به شکل داوطلبانه) (Dahlerup, 2013: 11).

در شکل نخست، چندین کرسی در نهادهای قانون گذاری موردنظر به زنان اختصاص پیدا می کند و این کرسی ها را صرفا نمایندگان زن می توانند در اختیار بگیرند. در دو شکل دوم و سوم، تعدادی از کاندیداهای لیست های ارائه شده توسط احزاب سیاسی به کاندیداهای زن اختصاص می یابد و این جایگاه ها را صرفا کاندیداهای زن می توانند در اختیار بگیرند.

تفاوت اشکال دوم و سوم سهمیه های جنسیتی در این است که در شکل دوم، قانون (اساسی یا عادی) احزاب سیاسی را ملزم و موظف به اختصاص بخشی از فهرست انتخاباتی خود به کاندیداهای زن می نماید و در صورتی که حزبی از این امر

تخطی کند مجازات‌هایی برای او در نظر می‌گیرد، در حالی که در شکل سوم قانون احزاب سیاسی را ملزم به این کار نمی‌نماید بلکه خود احزاب سیاسی به شکل داوطلبانه بخش مشخصی از فهرست انتخاباتی خود را به کاندیداهای زن اختصاص می‌دهند (Morozova, 2011: 13-14).

هر یک از سه شکل سهمیه‌های جنسیتی که بالا به آن‌ها اشاره شد در کشورهای مختلف کاربرد دارد. در مورد نوع اول سهمیه‌های زنانه می‌توان به کشور هند اشاره کرد. در این کشور بر اساس قانون اساسی، ۳۳ درصد کرسی‌های تمامی نهادهای محلی باید به زنان اختصاص یابد، البته در این کشور سهمیه‌های حزبی داوطلبانه هم برای زنان وجود دارد.

نمونه بارز نوع دوم سهمیه‌بندی‌های جنسیتی، کشور فرانسه است. بر اساس قانون اساسی این کشور، احزاب ملزم به رعایت اصل تساوی جنسیتی در معرفی کاندیداها هستند. بر اساس اصل تساوی، احزاب سیاسی باید در تمامی انتخابات، به جز انتخابات پارلمان ملی، ۵۰ درصد لیست‌های انتخاباتی خود را به زنان اختصاص دهند. به علاوه، این قانون احزاب را مکلف کرده تا از سیستم «یک زن در مقابل یک مرد» پیروی کنند، به این معنا که در کنار نام هر مرد در لیست انتخاباتی هر حزب باید نام یک زن قرار بگیرد.

نمونه بارز سهمیه‌بندی نوع سوم، کشورهای آلمان و سوئد هستند. در این کشورها در قانون عادی یا قانون اساسی سهمیه مشخصی برای زنان در انتخابات در نظر گرفته نشده است. با این حال، احزاب مهم این دو کشور خودشان برای بهبود وضعیت زنان به‌طور داوطلبانه سهمیه‌های الزام‌آوری برای زنان در نظر گرفته‌اند. برای مثال، در کشور آلمان، حزب سبز یک سهمیه ۵۰ درصدی برای زنان در نظر گرفته است. به این معنا که این حزب به‌طور داوطلبانه خود را ملزم کرده که ۵۰ درصد تمامی لیست‌های انتخاباتی خود را به کاندیداهای زن اختصاص دهد. همچنین این حزب مقرر داشته که ۵۰ درصد کل پست‌های داخلی حزب به زنان اختصاص یابد (Dahlerup, 2013: 12).

در سوئد هم قانون خاصی در رابطه با سهمیه‌های جنسیتی وجود ندارد بلکه خود احزاب سیاسی به صورت داوطلبانه سهمیه‌های مخفی را برای زنان در نظر گرفته‌اند. برای مثال، حزب لیبرال سوئد مقرر کرده است که ۴۰ درصد کادر رهبری این حزب و ۴۰ درصد اعضای کمیته‌های حزب را زنان تشکیل دهند. همچنین حزب سبز سوئد در سال ۱۹۸۱ به‌طور داوطلبانه سهمیه‌های جنسیتی را پذیرفت. این حزب مقرر نمود که از این پس ۴۰ درصد کادر رهبری حزب و کمیته‌های حزب را باید زنان تشکیل دهند. در سال ۱۹۸۷ لیست‌های انتخاباتی حزب هم مشمول این سهمیه‌ها شد و مقرر گردید که از آن پس ۴۰ درصد لیست‌های انتخاباتی این حزب را کاندیداهای زن تشکیل دهند (Rafiei Ghahsareh, 2020: 18).

پژوهش‌های صورت گرفته حاکی از تأثیر قابل توجه سهمیه‌های جنسیتی بر افزایش حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری می‌باشد. این امر به گونه‌ای است که در کشورهایی که این سهمیه‌ها برای زنان در نظر گرفته شده است، میزان حضور زنان در مجلس قانون‌گذاری به مراتب در سطح بالاتری نسبت به کشورهایی که فاقد این سهمیه‌ها هستند قرار دارد (نمونه روآندا که در بالا به آن اشاره شد. همچنین در آلمان و سوئد در نظر گرفتن سهمیه‌های جنسیتی برای زنان باعث بهبود وضعیت حضور و مشارکت زنان در مجالس قانون‌گذاری گشته است) (Mashhadi, 2021: 15). حتی برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که وجود سهمیه‌های جنسیتی در انتخابات میزان کلی مشارکت شهروندان در انتخابات را هم افزایش می‌دهد. همچنین پژوهش‌های دیگر حاکی است که وجود سهمیه‌های جنسیتی باعث می‌شود کیفیت کاندیداهایی که در انتخابات برگزیده می‌شوند بیشتر شود. به این ترتیب، علیرغم انتقاداتی که در خصوص سهمیه‌های جنسیتی مطرح شده است، با توجه



به پیامدها و نتایج مثبت وجود این سهمیه‌ها، امروزه اکثر کشورهای جهان (حدود ۶۰ درصد) برای بهبود وضعیت زنان خود در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی، و به‌ویژه تقویت حضور آن‌ها در مجالس قانون‌گذاری خود، شکلی از سهمیه‌های جنسیتی را پذیرفته‌اند (Rafiei Ghahsareh, 2020: 18).

۶- جایگاه زنان در مجالس قانون‌گذاری کشورهای عرب دارای سهمیه جنسیتی

کشورهای عرب دارای پایین‌ترین نرخ توانمندسازی سیاسی زنان در سطح جهان هستند. حضور زنان در مناصب سیاسی در این کشورها ۱۰/۸ درصد بوده است. این در حالی است که نرخ حضور زنان در مناصب سیاسی در سطح جهان ۲۲/۵ درصد می‌باشد. حضور و مشارکت زنان در عرصه سیاست با موانع متعددی مواجه بوده است. هنجارهای اجتماعی و فرهنگی که در سرتاسر کشورهای عرب وجود دارد نقش مهمی در عدم تمایل زنان به مشارکت در فرآیندهای سیاست داشته است (Berriane, 2023: 120). به‌طور کلی در مقایسه با میانگین جهانی، نگرش منفی به مشارکت زنان در سیاست و رهبری سیاسی زنان در این کشورها در سطح بسیار بالاتری قرار دارد (Shalaby, 2016: 182). بیش از ۹۰ درصد مردان کشورهای عرب بر این باورند که مردان رهبرانی بهتر از زنان هستند و این مسئله را که حقوق سیاسی زنان اساسی و ضروری است را نمی‌پذیرند. همچنین نرخ بالای خشونت علیه زنان در سیاست در این کشورها مانع دیگری برای تمایل زنان به مشارکت در سیاست بوده است. حدود ۸۰ درصد زنانی که در مجالس قانون‌گذاری کشورهای عربی حضور داشته‌اند در معرض انواع مختلف خشونت قرار گرفته و حدود ۳۲ درصدشان اعلام کرده‌اند که از طریق اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مورد تهدید قرار گرفته‌اند (Unicef, 2019: 5).

چنانکه اشاره شد، حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری کشورهای عرب هم بسیار کم‌رنگ‌تر از مردان بوده است. با این حال، حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری این کشورها از آغاز قرن ۲۱ با افزایش قابل توجهی مواجه شده و از تنها ۳/۵ درصد در سال ۲۰۰۰ به تقریباً ۱۸ درصد در سال ۲۰۲۴ رسیده است. بهبود جایگاه زنان در مجالس قانون‌گذاری در کشورهای عرب را می‌توان تا حد زیادی نتیجه اجرای نظام سهمیه‌های جنسیتی که هدف آن‌ها رفع نابرابری‌های جنسیتی در مشارکت سیاسی در این کشورها بوده است، دانست. این سهمیه‌ها عموماً در چارچوب قانون اساسی یا قوانین عادی مورد پذیرش قرار گرفته و به اجرا درآمده است. مطابق این سهمیه‌ها درصد مشخصی از کرسی‌های مجالس قانون‌گذاری و یا درصد مشخصی از لیست‌های انتخاباتی در کشورهای عرب به زنان اختصاص یافته است.

البته به لحاظ درصد حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری تنوع زیادی بین کشورهای عرب وجود دارد. این تنوع از ۰ درصد در برخی از کشورها تا ۵۰ درصد در برخی دیگر از کشورهای عرب متغیر بوده است. امارات متحده عربی تنها کشوری است که تعداد زنان و مردان در مجلس ملی این کشور برابر است. پس از آن به ترتیب عراق، جیبوتی، مراکش و موریتانی بیشترین درصد زنان را در مجالس قانون‌گذاری ملی خود دارند (Uneswa, 2024: 2-3).

در برخی از کشورهای عرب اجرای سهمیه‌های جنسیتی به عنوان یک استراتژی از بالا برای تسریع مشارکت زنان در سیاست به شکلی اساسی مورد توجه قرار گرفته است. این سهمیه‌ها نه تنها به عنوان مکانیزمی برای به‌دست آوردن حقوق زنان بلکه به عنوان ابزاری برای دول عربی به منظور هماهنگ شدن با معیارهای «دموکراسی» بین‌المللی تعیین شده توسط صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی در نظر گرفته شده است. به‌طور خاص، هماهنگی با معیارهای بین‌المللی جهت

برخورداری از کمک‌های مالی بین‌المللی نقش مهمی در گرایش دولت‌های مسلمان عرب محافظه کار به سمت سهیمه‌های جنسیتی داشته است، زیرا این نوع سیاست‌ها به عنوان نشانه‌های دموکراتیزه شدن توسط کمک‌کنندگان غربی در نظر گرفته می‌شوند (Banfi, 2024).

تعدادی از کشورهای عرب عضو اتحادیه عرب سهیمه‌های جنسیتی به نفع زنان در انتخابات پارلمانی خود در نظر گرفته‌اند. در جدول زیر اطلاعات مربوط به سهیمه‌های جنسیتی در انتخابات پارلمانی این کشورها نشان داده شده است:

جدول ۱. سهیمه‌های جنسیتی در انتخابات پارلمانی کشورهای عضو اتحادیه عرب

کشور	نوع سهیمه	زمان اجرا	نظام انتخاباتی	درصد زنان در آخرین پارلمان
امارات متحده عربی	سهیمه‌های قانونی	۲۰۱۹	-	۵۰
الجزیره	سهیمه‌های حزبی	۲۰۰۲	تناسبی لیستی	۸
جیبوتی	کرسی‌های رزرو شده	۲۰۰۲	رای دسته جمعی حزبی	۳۵
مصر	کرسی‌های رزرو شده	۲۰۰۹	دو مرحله‌ای	۳۸
عراق	سهیمه‌های قانونی	۲۰۰۴	تناسبی لیستی	۴۰
اردن	کرسی‌های رزرو شده	۲۰۰۳	تک رای غیرقابل انتقال	۱۵
موریتانی	سهیمه‌های قانونی	۲۰۰۶	دو مرحله‌ای	۳۰
مراکش	سهیمه‌های حزبی	۲۰۰۲	تناسبی لیستی	۳۲
فلسطین	سهیمه‌های قانونی	۲۰۰۲	ترکیبی	۱۳
سومالی	کرسی‌های رزرو شده	۲۰۰۴	اکثریتی ساده	۲۴
سودان	کرسی‌های رزرو شده	۲۰۰۵	اکثریتی ساده	۲۵
تونس	سهیمه‌های حزبی	۲۰۰۴	ترکیبی	۱۹

Source: Unescwa, 2024: 2-3

به‌طور کلی، به‌خصوص از اتفاقات موسوم به بهار عربی، حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری کشورهای عرب افزایش یافته است. این افزایش تا حد زیادی نتیجه پذیرش و اجرای سهیمه‌های جنسیتی در تعدادی از این کشورها بوده است. گسترش سهیمه‌های جنسیتی در انتخابات پارلمانی در آن کشورها همچنین موجب شده است که زنان به شکل بی‌سابقه‌ای خواستار کاندیدا شدن در انتخابات گردند.

البته همچنان موانعی برای کاندیدا شدن زنان در انتخابات پارلمانی در کشورهای عرب وجود دارد. از جمله اینکه احزاب سیاسی در بسیاری از این کشورها با توجه به عدم حضور زنان در سیاست به شکل تاریخی تمایل چندانی به معرفی زنان به عنوان کاندیدا از خود نشان نداده‌اند. همچنین بیشترین تعداد کاندیداهای زن از بین خانواده‌هایی بودند که سابقه سیاسی زیادی داشتند. در عین حال، اکثر زنانی که از استفاده از مکانیسم سهیمه‌های جنسیتی به عنوان کاندیدا در انتخابات شرکت نموده و به مجالس قانون‌گذاری راه یافتند، زنان تحصیل‌کرده و شهرنشین بودند (Sobhani, 2021).

نکته دیگری که در خصوص سهیمه‌های جنسیتی و تاثیر آن‌ها بر برابری سیاسی میان زنان و مردان در کشورهای عربی وجود دارد این است که به اعتقاد بسیاری، هرچند این سهیمه‌ها وضعیت کمی حضور زنان در مجالس قانون‌گذاری را



بهبود بخشید و تعداد نمایندگان و کاندیداهای زن در نتیجه اجرای این سهمیه‌ها افزایش یافته است اما همچنان راه زیادی تا برابری سیاسی میان جنسیت‌ها به معنای واقعی و کیفی وجود دارد. به اعتقاد این افراد حضور کمی زنان نتوانسته است آن گونه که باید شاید بر وضعیت زنان در عرصه سیاست تاثیر مثبت بگذارد. باید اقدامات بیشتری صورت گیرد تا حضور گسترده‌تر و متنوع‌تر زنان، به خصوص زنان متعلق به گروه‌های و جوامع حاشیه‌ای، در سیاست تضمین گردد (Dahlerup, 2013: 86).

از سوی دیگر، در بسیاری از کشورهای عرب بهبود وضعیت زنان و افزایش حقوق سیاسی آن‌ها راهی برای مشروعیت بخشی به رژیم‌های حاکم بر این کشورها و به خصوص مقابله با گروه‌های اسلام گرا که اغلب رویکردهایی محافظه کارانه و سنتی به زنان دارند، بوده است. این رژیم‌ها در اغلب مواقع زنان (به ویژه زنان طبقه متوسط شهری) را به عنوان ابزاری برای مقابله با گرایشات محافظه کارانه و افراطی در جامعه مورد استفاده قرار می‌دهند. به عبارت دیگر، برخی از رژیم‌های عربی به حقوق سیاسی زنان نگاه ابزاری داشته و از آن به شکلی استراتژیک برای دستیابی به ثبات سیاسی استفاده می‌کنند (Elhosseini, 2023).

۷- نتیجه گیری

در تمامی کشورهای جهان شاهد نابرابری میان زنان و مردان به لحاظ حضور در نهادهای انتخابی، همچون مجالس قانون گذاری و شوراهای ملی و محلی، هستیم. به طور کلی، حضور زنان در انتخابات به عنوان کاندیدا و همچنین برگزیده شدنشان در سطح بسیار پایین تری از مردان قرار دارد. یکی از راهکارهایی که جهت رفع این نابرابری در بسیاری از کشورهای دموکراتیک به اجرا درآمده در نظر گرفتن سهمیه‌های خاص برای زنان در انتخابات بوده است. در کشورهای عربی هم، به خصوص پس از تحولات موسوم به بهار عربی، از راهکار سهمیه‌های جنسیتی برای بهبود سریع وضعیت زنان در مجالس قانون گذاری و نهادهای مشورتی استفاده شده است.

استفاده از سهمیه‌های جنسیتی در انتخابات پارلمانی باعث افزایش تعداد زنان در مجالس قانون گذاری کشورهای عربی شده است. هرچند این افزایش بیشتر جنبه کمی داشته و به دلیل موانع تاریخی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی نتوانسته است آنگونه که باید و شاید وضعیت زنان را به شکل کیفی بهبود بخشد. در این کشورها موانع جدی برای حضور تاثیرگذار زنان در مجالس قانون گذاری و همچنین شرکت آن‌ها در انتخابات به عنوان کاندیدا و قرار گرفتن در لیست‌های انتخاباتی احزاب سیاسی وجود دارد.

ملاحظات اخلاقی

این مقاله حامی مالی ندارد.

تعارض منافع

نویسنده اعلام می‌کند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را که شامل پرهیز از سرقت ادبی، نشر و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده سازی یا جعل داده‌ها، منبع سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش شونده، سوء رفتار و غیره می‌شوند، به طور کامل رعایت شده است.



تعهد کپی رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی رایت (CC) رعایت شده است.

References

- Banfi, E. (2024). *Quota system in the Arab region: rationale, advantages and challenges*, available on <https://ardd-jo.org/blogs/quota-system-in-the-arab-region-rationale-advantages-and-challenges/>
- Berriane, Y. (2023). *Women's Political Participation in the Middle East*. In Suad Joseph; Zeina Zaatar. Routledge Handbook on Women in the Middle East, Routledge.
- Dahlerup, d. (2005). Strategies to Enhance Women's Political Representation in Different Electoral Systems. *Paper to the conference "Women Shaping Democracy"*. Progressive Politics Ten Years after the World Conference on Women in Beijing. Manila, Philippines, 24-25 October
- Dahlerup, d., (2013). "Atlas of Electoral Gender Quotas", *International Institute for Democracy and Electoral Assistance*.
- Darcy, R., Welch, S. and Clark, J. (1987). *Women, elections and representation*. In: Githens, M., Norris, P. and Lovenduski, J. eds., 1994. Different roles, Different voices: Women and politics in the United States and Europe. New York: Harper Collins College Publishers. pp.89-98.
- Foust, J., Haring, M. (2012). Who Cares How Many Women Are in Parliament? *Foreign Policy Magazine*, 25 June
- Galligan, Y. and Tremblay, M. eds., (2005). *Sharing power: Women, parliament, democracy*. Hants: Ashgate Publishing Ltd.
- HalderA, N., (2004). "Female Representation in Parliament: A case study from Bangladesh", *New Zealand Journal of Asian Studies*, 6(1), pp:27-63.
- Hinchliffe, E., (۲۰۲۳), *Women CEOs run 10.4% of Fortune 500 companies. A quarter of the 52 leaders became CEO in the last year*. <https://fortune.com/2023/06/05/fortune-500-companies-2023-women-10-percent/>
- Inglehart, R, Norris, P. (2003). *"Rising tide: gender equality and cultural change around the world"*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mashhadi, A., (2021). "Justification and critique of gender-based quotas for women from the perspective of parliamentary election law". *Quarterly Journal of Gender and Family*, 9(16), pp: 47-68. [in Persian]
- Mateo Diaz, M. (2005). *Representing women? Female legislators in west European parliaments*. Colchester: The ECPR.
- Phillips, A., (1998). *The politics of presence*. [e-book] Available at: www.oxfordscholarship.com
- Rafiei Qahsareh, A., (2020). Gender quotas in elections and their results. *Third National and Second International Conference on Law and Political Science*, Tehran, Iran. [in Persian]
- Shalaby, M., (2016). *Challenges Facing Women's Political Participation Post Arab Spring: The Cases of Egypt and Tunisia*. In Empowering Women after the Arab Spring, edited by Marwa Shalaby and Valentine Moghadam, 171-91. New York: Palgrave Macmillan.
- Sobhani, D., (2021). Gender Quotas and Women's Political Representation: Lessons from Morocco, <https://giwps.georgetown.edu/gender-quotas-and-womens-political-representation-lessons-from-morocco/>



Unescwa, (2024). Women's participation in political life in the Arab region, <https://www.unescwa.org/sites/default/files/pubs/pdf/closing-gaps-increase-women-participation-decision-making-processes-english.pdf>.

